

Azərbaycan milli mətbuatının dövlətçilik və türkçülük ənənələri

Namiq Əhmədov

Ölkəmizdə müstəqil, güclü, fəaliyyətini günümüzün tələbləri səviyyəsində qurmağı bacaran, habelə dövlətçilik ənənələrinə bağlı və xalqımızın milli maraqlarını rəhbər tutan medianın inkişafı prioritet vəzifələrdən biri kimi daim diqqət mərkəzində saxlanılır. Modernləşmə, rasionallıq, obyektivlik, kreativlik, qabaqcıl texnologiyaların geniş tətbiqi, aparıcı trendlərin izlənməsi medianın inkişafını şərtləndirən başlıca amillər olmalıdır.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ümummilli lider Heydər Əliyevin mətbuata müstəsna diqqət və qayğısı, dövlətin uğurlu media siyasəti 1993-cü ildən bəri ölkəmizdə demokratik KİV-in inkişafında yeni bir mərhələ oldu. Ulu öndərin mətbuat üzərində əvvəlcə hərbi senzuranı, sonra bütövlükdə, senzuranı ləğv etməsi müharibə şəraitində yaşayan və quruculuq yollarında yenicə addımlayan gənc bir ölkənin siyasi durumuna uyğun olmasa da, bu, dünyaya inteqrasiyanın və demokratik dəyərlərə qovuşmağın önəmli yolu idi.

Dövlət başçısının qərarları ilə mərhələ-mərhələ KİV-in fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradılması, qəzet-jurnalların borclarının silinməsi, medianın maddi-texniki bazasının yeniləşdirilməsi və digər önəmli tədbirlər KİV-in inkişafına təkan verdi. Bütün bunlar mətbuatın inkişafına əlverişli şərait yaratmış oldu. Jurnalistlər bu gün də ulu öndər Heydər Əliyevin KİV-ə misilsiz himayədarlığını qədirbilənliklə yad etməkdədirlər.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bu il iyunun 30-da imzaladığı “Azərbaycan milli mətbuatının 145 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” sərəncamı medianın xalqımızın milli oyanış tarixindəki mötəbər yerini və mətbuat bayramının ölkənin ən önəmli hadisələrindən biri olduğu-nu yenidən təsdiqlədi. Dünyanın və ölkəmizin ağır pandemiya dövrü-nü yaşadığı günlərdə mediamızın həyatındakı bu əlamətdar hadisə Prezident sərəncamı ilə gerçəkləşdirilən önəmli tədbirlərlə yüksək səviyyədə qeyd edildi.

Prezidentin yubiley sərəncamında da yüksək dəyərləndirilən son əsryarımılıq bir dövrdə xalqımızın dövlətçilik və türkçülük ənənələrinin qorunmasında və inkişaf etdirilməsində milli mətbuatımızın apardığı mübarizənin daha bir səhifəsini oxucularımıza təqdim edirik.

“Dördüncü hakimiyyət” adlandırılan mətbuatın tarixdə və müasir cəmiyyətdəki yeri

Professor Alxan Bayramoğlunun dediyi kimi, klassiklərimiz mətbuatı “insanların ruhunu təzələyən səhər mehi”, “cəmiyyətin hərəkətverici qüvvələrindən biri”, “dövrün aynası”, “xalqın gören gözü, eşidən qulağı” və s. epitetlərlə təqdim və təqdir etmişlər. Doğrudan da, ümummilli mədəniyyətin tərkib hissəsi olan mətbuat mənsub olduğu xalqın həyata baxışlarını, məişət və yaşayış tərzini, ictimai-mədəni proseslərə sosial-psixoloji münasibətini özündə əks etdirən, eyni zamanda, onun hər hansı məsələyə münasibətinin formalaş-masında əhəmiyyətli rol oynayan bir vasitədir.

Digər tərəfdən, “zamanın çağırışı-şına adekvat cavabların tapılmasında kütləvi informasiya vasitələrinin yeri və rolu qırmızı xətt kimi keçir. Bu tendensiyalar uzun illər KİV-in cəmiyyətdəki yerinin önəmliyini və vacibliyini ortaya qoymaqla, həm də onun “dördüncü hakimiyyət” oldu-ğunu ciddi bir hökmlə bir daha təsdiq etmişdir. Heç şübhəsiz ki, bunlar mətbuatın cəmiyyətdəki yeri və rolu ilə əlaqələndirilməlidir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra zaman xalqımıza təkcə azadlıq adlı əvəzsiz bir neməti yox, həm də şərəf duya-cağımız bir tarixi də qaytarmış oldu. Tarixçi alimlərimizin, tədqiqatçıların üzünə “tam məxfi” və “qadağan edi-lib” qrifləri ilə bağlı olmuş arxivlərin, fondların açılışı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tarixinə dair önəmli həqiqətləri ortaya qoydu. O cümlədən, müstəqil Azərbaycan mətbuatının bu barədə yazdıqları və bundan sonra da yazacaqları bu şərəfli tarixin cəmiyyətə çatdırılmasında mühüm rol oynadı.

Bu gün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrü türkçülük ide-yalarının geniş yayıldığı bir mərhələ kimi də xarakterizə edilir. Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında da Türkiyə mövzusu, bütün qadağala-ra baxmayaraq, cəmiyyətin maraq doğurduğu mövzulardan olmuşdur. 70 illik bir dövrü özündə birləşdirən əlaqələrin tarixi həm zaman, həm də mahiyyət baxımından bir neçə mərhələdə özünü göstərmişdir.

Dünyada baş verməkdə olan global dəyişikliklər, xüsusən də humanitar sahələrdə yeni qapıların açılması, iqtisadi və elmi-texniki inkişaf cəmiyyətə yeni bir əhval gətirdi. Dövrün mətbuat orqanlarına diqqət edəndə yeni tezislərin orta-ya çıxması, xalqların müstəqillik yolunun müəyyənləşdirilməsində yeni addımlar da özünü göstərdi. Uzun illər sovet mətbuatında Türkiyə və türk xalqının adının çəkilməsi yasaq edilsə belə, 80-ci illərin sonlarında mətbuatda Türkiyə mövzusu və bu barədə yazılar gündəmdə daha çox görünməkdə idi. Milli dirçəliş və milli əhvalın yüksəlməsinin təntənəsi idi ki, Şuşanın Topxana meşəsində bir ağacın kəsilməsi haqqında

mətbuatın yaydığı xəbər xalqı Azadlıq meydanına toplaya bilmişdi. Bu hərəkət xalq gücünün və birliyinin nəyə qadir olduğunu göstəricisi idi.

Ömrünün 50 ildən çoxunu milli mətbuatımıza xidmətdə keçirmiş Firudin Fəsulovun (Tanınmış jurnalist bu il iyulun 13-də vəfat edib, Allah rəhmət eləsin!) “Kommunist” (indiki “Xalq qəzeti” qəzetinin Dağlıq Qa-rabağ üzrə xüsusi müxbiri olarkən çap olunmuş “Topxana harayı” yazısı tarixə “Milli dirçəliş günü” adı ilə düşmüş 1988-ci il 17 noyabr meydan hadisələrinin başlanmasına signal olub.

Milli mücadilənin güclənməsi Azərbaycan mətbuatında daha çox Türkiyə ilə bağlı yazıların artması ilə müşayiət olunurdu, mətbuat üçün Türkiyə mövzusu bir nömrəli məsələ kimi diqqəti cəlb etməkdə idi.

Milli dirçəlişin baş qaldırdığı o dövrün yekununda – 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan etmişdir. Yeri gəlmişkən, ilk dəfə məhz Türkiyə tərəfindən tanınan bu müstəqilliyin ilk günlərindən xarici siyasət xəttində Türkiyə və türkdilli ölkələrlə əməkdaşlığın qurulması xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu tendensiya bu gün də uğurla davam etdirilməkdə və mətbuatın diqqətçəkən mövzusu olmaqdadır.

Sovet sisteminin dağılması, yeni müstəqil dövlətlərin meydana çıxması və özünü təsdiq birmənalı olaraq dövrün tələbi idi. Belə bir zaman kəsiyində SSRİ-dən ayrılan müttəfiq respublikaların özlərini yeni dövlət kimi təqdim etmələri gündəmi zəbt edən reallıqlar idi. Təbii ki, bu sıradakı türkdilli dövlətlərin, eləcə də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi ortaya çıxan Azərbaycan Respublikasının dünya düzənində bütün basqı və təpkiyə rəğmən, yeni bir dövlət kimi tanınması mühüm bir hadisə idi. Amma bu deyilənlər nə qədər ümdə olsa da, zaman dünya düzənində önəmli strateji mövqeyi ilə seçilən Türkiyənin qarşısına da zəruri vəzifələr qoymağa da idi.

Bu proses həm də dünyada türk xalqlarının yeni birliyini ortaya qoymaqla, illərdən bəri pərə-pərə olmuş və yadlaşmış, eyni soy-kökəndən olan, din və dil bəlişliyinə, bu mühüm amillərdən qaynaqlanan tarixi təməllərə söykənən xalqlarımız-tarixi keçmişinin öyrənilməsinə və yaranmaqda olan əlaqələrinin təbliğini də tələb edirdi. Şübhəsiz ki, bu ümdə məsələdə mətbuatın rolunun öyrənilməsi də günün tələblərindəndir.

Daha ciddi bir qənaət ideoloji təsirlərə baxmayaraq, mətbuatın bütün dövrlərdə zamanın fəvqündə dayanma bilməsi ilə əlaqədardır. Belə ki, yaşadıkları coğrafi məkanlardan asılı olmayaraq, istər Türkiyə, istərsə də Azərbaycan xalqları arasında dip-lomatik, iqtisadi və ticari əməkdaşlıq olmayanda belə, mədəni əlaqələr onların tarixlərinin bütün dövrlərində önəmli bir səviyyədə davam etdiril-mişdir. Bütün qadağalara baxmaya-rağ, özünü göstərən və təsdiq edən bu əlaqələrdə ədəbiyyat və incəsənətin, eləcə də mətbuatın ümdə rolu və xidmətləri uzun zamanlar da tədqiqat obyektinə olacaqdır.

Hətta mətbuat ciddi yasaqların hökm sürdüyü, sovet senzurasının hər şeyə lupa ilə baxdığı zamanlarda belə bu məsələlərin üstündən “gözüyü-mulu” keçə bilməmişdir. Xalqlarımız arasında qiyabi də olsa əlaqələrin qurulmasında, qan yaddaşımızın təzələnməsində, tarixi ənənələrin yada salınmasında və milli ənənə kimi ortaya qoyulmasında mətbuat bir çox halda bilərəkdən, bəzən də dövrün müxtəlif yönümlü tələblərinə dəstək olaraq üzərinə düşən missiya-nın yönəldicisi ola bilmişdir. Bu da özlüyündə mətbuatın təsir gücünü bir daha təsdiq edir.

Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında dərc edilən bütün məqalə və yazılarda hakim ideologiyanın tələbləri ciddi şəkildə yerinə yetiril-miş, KİV uzun illər mövcud quruluşu təbliğ edən, sosializm yarışı və başqa formal adlarla təqdim edilən monoton mövzuların təsirinə olmuşdur. Başqa sözlə desək, mətbuat sovet ideologi-yasının sifariş və tələblərinin yerinə yetirilməsində bir nömrəli vasitə olmaqla, xalqın milli özünüdərkinə xidmət edən problemlərin və tarixi həqiqətlərin işıqlandırılmasına qırmızı işıq yandırmışdır. Müstəqillik dövrü ərəfəsindən başlayaraq mətbuatda tarixi keçmişə sayğılı münasibət, mövzu rəngarəngliyi, yanaşma tərzində obyektivlik və millilik ön çəkilməmişdir.

Hakim ideoloji təsirdən qur-tarmaq, milli dəyərlərə hörmət və sayğı, müntəzəm olmasa da, sovet dövrü mətbuatında ara-sıra toxunulan məsələlərdən biri olmuşdur. Əvvəlki yazılarda “Kommunist” qəzetinin dərc etdiyi bir sıra məqalə və ma-teriallardan bəhs edilmiş və örnək kimi təqdim olunmuşdur. Ola bilsin ki, belə faktların ortaya qoyulması və təqdimat tərzini bəzi tədqiqatçılar tərəfindən başqa cür, deyək ki, sistemin təbliğat vasitəsi olan mətbuatın müdafiəçisi, yaxud da belə bir fikirdə olmaq meylə kimi də qəbul edilə bilər. Həqiqətdə isə bunlar heç də sovet dövrü mətbuatına nə rəğbət və sevgidən, nə də nostalji hissələrin təsirinə doğmamış, olsa-olsa, mətbuatın qismən də olsa dövrün güzgüsü olmaq istəyini təsdiq etmək meyllərindən qaynaqlanmışdır. Belə faktlar da bir daha təsdiq edir ki, mətbuat bütün zamanlarda dövrün reallıqlarının cəmiyyətə çatdırılmasında önəmli vasitədir.

Eyni zamanda, sovet dövrü mətbuatında dərc olunan məqalə və xəbərləri araşdırarkən belə bir ümdə qənaətə gəlmək olur ki, bu materi-alların istər mövzusunda, istərsə də məzmununda əsas məqsəd ideologi-yaya xidmət olmuşdur. Sovet-partiya orqanlarının ideoloji şöbələrinin bilavasitə rəhbərliyi və yönəltməsi ilə fəaliyyət göstərən redaksiyanın və yaradıcı heyətin əsas vəzifəsi xalq kütlələrinin kommunist ideo-loji-siyasi tərbiyəsini təmin etmək, rejimin dayaqlarına inam yaratmaq, sosializm quruluşunun bərabərlik və ədalətliyini təbliğ etmək olmuşdur.

Qloballaşma və integrasiya proseslərinin sürətlə getdiyi indiki məqamda Azərbaycan gerçəkliklərinin dünyaya tanıdılması dövrün aktual məsələləri sırasında önəm daşımaqdadır. Mədəniyyətlərarası dialoqların artması mətbuatın Avropa, Yaxın və Uzaq Şərq, Amerika, Afrika mövzularını sistemli şəkildə gündəmə gətirməsinə təkan vermiş, eyni zamanda, SSRİ-nin dağılması qonşuluq münasibətlərinə yeni baxış formalaşdırmışdır. Bu, Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərində və onun mətbuatda təqdimatında da xüsusi önəm daşımışdır. Uzun illər ciddi qadağalarla məhdudlaşdırılan, lakin az-çox əlaqələrin qurulmasında xüsusi yeri olan məqalə və çağırışlar mətbuatın bir nömrəli mövzusu olmuşdur. Bu tendensiya bu gün də yüksələn bir vüsətlə davam etdirilməkdədir.

Azərbaycanda 70 il ərzində qadağan edilmiş elmi-mədəni əlaqələrin öyrənilməsi mətbuatımız üçün də yeni səhifələr açmışdır. Təcrübə mübadiləsindən tutmuş tarixi birliyi-mizin, dostluq və qardaşlığa söykənən daha geniş və strateji müttəfiqliyin uğurlarının təqdimatında mətbuat geniş meydan qazanmışdır. Bu cəhətdən Azərbaycan–Türkiyə, eyni zamanda, digər türk dövlətləri ilə əlaqələrin işıqlandırılması, türk xalqlarının integrasiyası, elmi, mədəni mühtdə qazandıqlarının önə çəkilməsi müasir dövrdə mətbuatın dəyər verdiyi aktual mövzular kimi mühüm və tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Müstəqilliyinin ilk günlərindən Azərbaycanın xarici siyasət xəttində Türkiyə və türkdilli ölkələrlə əməkdaşlığın qurulması xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Dövlətlərarası münasibətlərin yenidən təşəkkül tapdığı dövrlərdə belə mətbuat xalqlarımız arasında mədəni əlaqələrini, milli və dini bağlılıqlarını olduqca geniş dairədə təqdim edən mötəbər bir tribuna ola bilmişdir.

Milli mətbuat müstəqil Azərbaycanın müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində integrasiya olunmuş, beynəlxalq imic qazanmış və suverenliyini qorumağa qadir bir dövlət olduğunu dünyaya göstərə bilmişdir. Diplomatik münasibətlərin yenidən qurulduğu vaxtlarda bu, çox önəmli idi. Hətta yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, bu sahədə mətbuatın xidmətləri ölçüyəgəlməz bir səviyyədə olmuş, xüsusən də müstəqil mətbuatın meydana gəlməsi və formalaşması bu sahədə əlaqələrin genişlənməsinə, daha böyük uğurların qazanılmasına təkan vermişdir. Hətta bəzi məqamlarda müəyyən xarici təsirlər önündə gözləmə mövqeyində olan siyasi dairələrin, bir sıra hallarda dövlət qurumlarının belə mövqələrinin dəyişməsinə təsir göstərə bilmişdir.

Mətbuat dövrünün aynası olmaq-la, Azərbaycan–Türkiyə əlaqələrinin dərinədən öyrənilməsinə, eləcə də gələcək tədqiqatlar baxımından olduqca gərəkliliyi ilə bilən mükəmməl baza yarada bilmişdir. Ən nəhayət, həm sovet, həm də müstəqillik dövrü mətbuatının öyrənilməsində bir çox məqamların tədqiqinə ciddi ehtiyac var. Xüsusən də sovet hakimiyyəti illərinə qədər tədqiq olunan mətbuat tarixi ilə müqayisədə bu araşdırmalar olduqca azdır. Bu tədqiqatların daha çox ideoloji təsirlərə məruz qaldığı da görünür: partiyanın “atalıq qayğısı”, az qala, hər səhifədə və cümlədə yada salınır.

Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, bu gün hətta internet medianın və sosial şəbəkələrin tədqiqatına yetərincə diqqət ayrılsa da, yazılı dövrü nəşrlərin araşdırılmasına ayrılan elmi işlərin sayı çox azdır. Digər tərəfdən, ciddi maraq doğuran araşdırmalar daha çox ədəbi, mədəni tədqiqatlar kimi təqdim olunmaqdadır. Hesab edirəm ki, “dördüncü hakimiyyət” adlandırılan mətbuatın müasir cəmiyyətdəki yeri daha ciddi araşdırmalar tələb edir və hər zaman olduğu kimi, bu gün də buna ehtiyac vardır.

Onu da unutmamalıyıq ki, qloballaşma prosesi və sosial şəbəkələrin yaratdığı rəqabət medianın üzərinə daha böyük vəzifələr qoymaqdadır. Burada dövlətin informasiya siyasətinə önəm verilməsi mütləqdir. Azərbaycan Prezidenti Administrasiyasının rəsmisi, media mütəxəssisi Səadət Yusifovanın qeyd etdiyi kimi, “Azərbaycan hazırda köklü islahatlar mərhələsini yaşayır və formalaşan yeni idarəçilik mexanizmi müvafiq informasiya siyasətinin yürüdülməsini şərtləndirir”. Bu günümüzdə isə belə siyasət daha vacibdir. Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin sədri, “Ayna- Zerkalo” qəzetinin baş redaktoru Elçin Şıxlı isə mətbuatın bugünkü vəziyyəti və mövcud problemlərdən danışarkən qeyd edir: “İndi peşəkar və keyfiyyətli jurnalistikadan danışmaq olduqca çətinidir. Hamı yazır, hamı informasiya ötürür, amma peşəkarlıq və keyfiyyət sarıdan böyük problemlərimiz var, jurnalistikada, doğrudan da, mirzələr yetişir. Mirzələrin də böyük əksəriyyətinin nə savadı, nə də jurnalistika təsəvvürü var”.

Deyənlər ciddi həqiqətlərdir və böyük tarixi ənənələrə sahiblənmiş Azərbaycan milli mətbuatının uğurları ilə yanaşı, milli mətbuatımızın önündə mühüm vəzifələrin durduğunu, həm də mətbuatın yeni dirçəliş ərafında olduğunu bir daha təsdiqləyir.